

Notícia sobre els Anglesola a la ciutat de Lleida

Per Joan J. BUSQUETA i RIU
Universitat de Lleida

Pàgina anterior:

Joan J. Busqueta, durant la comunicació que presentà a la XXXIX Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent, a Anglesola, el 12 de desembre de 2009

En el marc d'una recerca més general sobre la ciutat de Lleida baixmedieval, oferim aquesta aproximació a l'activitat dels Anglesola, entre mitjan segle XII i el segle XIV. Centrem les referències entorn el moment de la conquesta de la ciutat; la relació amb l'Orde de Sant Jaume de l'Espasa, els "santiaguistes" i la seva presència a Lleida; la vinculació amb determinats sectors de l'activitat econòmica urbana, així com una breu indicació en relació a les minories jueva i sarraïna; finalment, la relació amb la Casa Templera del turó de Santa Maria de Gardeny. Temes, tots ells, que plantegen la necessitat d'un estudi ampli, i que en aquesta intervenció repassem a manera d'esquema introductori i de possibilitats per a investigacions posteriors.

1. Els Anglesola, beneficiaris de la conquesta de la ciutat de Lleida

La presència de membres del llinatge noble dels Anglesola a la ciutat de Lleida es constata des del mateix moment de la conquesta de la ciutat, el 1149, per part dels comtes Ramon Berenguer IV de Barcelona, Ermengol VI d'Urgell, i la col·laboració dels Ordes Militars, especialment dels cavallers del Temple. Tal com es feu a Tortosa, a partir de 1148, a Lleida es repartiren cases i solars o heretats andalusines de l'horta de Fontanet, Rufeia i Pardiniyes¹; així ens ho mostra la documentació aplegada a l'anomenat *Llibre Verd* de la Catedral de Lleida, cartulari amb el que va treballar a fons l'historiador Josep Lladonosa². En aquest sentit, i per posar un exemple primerenc, el mateix desembre d'aquell any, el comte Ermengol VI d'Urgell donava a Ramon d'Anglesola unes cases i els seus solars a la ciutat, que havien estat del sarraí Aissifona³. A partir d'aquest moment, i tot al llarg de la segona meitat del segle XII, trobem diferents membres d'aquest casal com a beneficiaris de cases i obradors a la ciutat i de terres a l'horta de Lleida⁴. Així, per escollir algun

¹ Vegeu X. Eritja, "*Dominicum Comitum*: Estructuració feudal de l'horta urbana de Rufeia (Lleida) durant la segona meitat del segle XII" a E. Vicedo (ed.), *Terra, aigua, societat i conflicte a la Catalunya occidental*, Lleida, 2000, pp. 25-46; Íd., "Formació del patrimoni templar al Territori de Lleida", a E. Vicedo (ed.), *Medi, Territori i Història*, Lleida, 2004, pp. 39-55.

² J. Lladonosa, *Història de Lleida*, vol. I, Tàrrrega, 1972. Concretament el cap. VI: I. "La generació dels repobladors. El repartiment de la ciutat de Lleida i el seu terme", pp. 125-237. Vegeu més recentment el treball de F. Sabaté, *Història de Lleida*, vol. II, "Alta Edat Mitjana", Lleida, 2003.

³ J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers a Catalunya*, Barcelona, 1910 [nova edició a cura de J. M. Sans i Travé, Lleida, 2006], p. 66.

⁴ Entre altres: El 1150, el comte d'Urgell, Ermengol VI, fa donació a Berenguer d'Anglesola d'uns solars a la parròquia de Sant Joan; aquest mateix any, el castlà del comte de Barcelona dona en alou unes cases, també a la parròquia de Sant Joan, a Bernuç d'Anglesola; Ricard d'Anglesola rebrà del comte Ramon Berenguer IV, una horta en alou al camí d'Albesa; Ramon d'Anglesola, el 1166, obté també en alou un obrador a Sant Joan; el 1191, el bisbe Gombau de Camporrells estableix a cens un alberg a la parròquia de Sant Andreu, a favor de Bernuç d'Anglesola., etc. Vegeu J. Lladonosa, *Història de Lleida*, vol. I, cap. VI, pp. 125-237.

exemple, Ricard d'Anglesola rebia, el 1164, dels Templers de Gardeny, terres a la zona d'horta de Rufeia, a canvi d'un cens anual d'un cafís de forment i un d'ordi per la festa de Santa Maria d'agost⁵. I Guillem d'Anglesola disposava a finals de segle d'un honor entre Palau de l'Horta i Vilanova de Fontanet, terres que regaven de l'anomenada "sèquia vella", la sèquia de Fontanet⁶.

Com és prou conegut, els Anglesola, formen part del grup de grans cognoms de la conquesta, conjuntament amb els Jorba, Cervera, Montcada, Torroja, Pujalt, Ribelles, Castellvell, Bell·lloc, etc. Tant és així, que en la signatura de la carta de poblament de Lleida, del mes de gener de 1150, signaven Arnau Berenguer d'Anglesola i Berenguer Arnau d'Anglesola⁷, fills d'Arnau (I) Berenguer d'Anglesola, fidel col·laborador dels comtes de Barcelona, que havia fet testament el 28 de juny de 1137. De fet, el llinatge dels Anglesola, en les seves diferents branques, es destacarà per una participació activa en diferents projectes, empreses i expedicions al costat dels comtes i reis del casal català, al llarg de l'Edat Mitjana⁸. Podríem referir, especialment, la forta vinculació de Bernat d'Anglesola⁹, fill de l'Arnau Berenguer que signava la carta de poblament de Lleida, i nét d'Arnau (I), en les empreses d'Alfons el Cast, fins al punt que el comte-rei farà estada en diverses ocasions a la vila d'Anglesola, senyoria de Bernat, des d'on concedirà i signarà documents importants, com la restitució dels termes a l'Església de Tarragona (18 de juliol de 1173); la donació al monestir de Poblet de la vila del Puig de Santa Maria, propera a València, si finalment es pogués conquerir aquesta ciutat, per tal d'establir-

⁵ J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*, pp. 99-100.

⁶ Arxiu del Capítol Catedral de Lleida (ACL), Llibre Verd, f. 304. J. Lladonosa, *Els carrers i les places de Lleida a través de la Història*, Lleida, 2007, p. 897 [nova edició en català, de l'obra publicada entre 1961 i 1974, a cura de Joan Ganau]. L'horta de Rufeia es correspondria amb les actuals partides de Butsènit i Rufeia; Palau de l'Horta (antic *Palau del Bisbe*) amb la zona del polígon industrial, en un espai contigu a la fàbrica de cerveses Sant Miquel, i davant del cementiri de la ciutat, on durant l'Edat Mitjana s'hi establí l'hospital de Sant Llätzer; la Vilanova de Fontanet, ocuparia part de l'actual barri de la Bordeta. Tot, al marge esquerre del Segre.

⁷ Sobre la carta de poblament de Lleida, vegeu J.M Font i Rius, "Carta de població de Lleida (1150)", a *Documents jurídics de la Història de Catalunya*, Barcelona, 1992, pp. 51-62. Joan J. Busqueta, "Sobre la carta de poblament de Lleida (1150): l'herència de Tortosa", a Josep Serrano (ed.), *Les cartes de població cristiana i de seguretat de jueus i sarraïns de Tortosa (1148/1149)*, Barcelona, 2000, pp. 199-212.

⁸ Vegeu, si més no, les nombroses ocasions en que apareix citat el llinatge en l'obra del cavaller del s. XV, Pere Tomic, *Històries e conquestes del realme d'Aragó e principat de Catalunya*, ed. a cura de Joan Iborra, Catarroja-Barcelona, 2009.

⁹ I això, malgrat els enfrontaments previs amb el comte Ramon Berenguer IV, estudiats per F. Sabaté, "Judici entre el Comte Ramon Berenguer IV i Bernat d'Anglesola", *Ilerda*, Segona època, XLIX (1991), pp. 129-142. El treball inclou la transcripció del document del judici, celebrat entorn de gener i juny de 1162 (ACA, Cancelleria, pergamins de Ramon Berenguer IV, sense data, carpeta 41, doc. 11). Segons el comte de Barcelona, Bernat d'Anglesola havia invadit *-invaserat et per invasionem tenebat-* moltes terres que el comte havia guanyat als sarraïns, entre Anglesola i Lleida., cosa que negava Bernat d'Anglesola tot al·legant donacions anteriors entre els predecessors d'un i altre.

hi un nou monestir benedictí (febrer de 1176); la mateixa elecció de sepultura del rei Alfons a Poblet, tot especificant que si s'obtenia València, preferia enterrar-se al nou monestir fundat al Puig de Santa Maria (febrer de 1176); o la donació al monestir de Santes Creus de la granja de Fonscaldes (setembre de 1188)¹⁰. I això, sense oblidar la celebració de la important assemblea de Pau i Treva de 1173, en aquests dominis dels Anglesola, probablement a Fondarella. Una assemblea, les constitucions de la qual ja eren vàlides per a tot el territori del Principat de Catalunya, des de Salses fins a Tortosa i Lleida¹¹.

2. La relació amb l'Orde de Sant Jaume i el sectors dominants de l'economia urbana

Entre les empreses conqueridores per terres llewantines i del Baix Aragó protagonitzades per Alfons el Cast, cal destacar la incorporació de places com Casp, Alcanyís, la mateixa fundació de Terol o Montalbán, al límit dels dominis cristians en aquells moments. En aquestes iniciatives hi col·laboraren, estretament, tal com hem subratllat més amunt, i entre altres casals, membres del llinatge Anglesola, però també el Mestre de l'Orde de Santiago, fra Pedro Pérez. Temps a venir, ja en època del rei Pere el Catòlic, s'establiria a Montalbán la seu de la Comanda Major d'Aragó de l'Orde, tot dependent del prior d'Uclés, i amb el seu primer comanador fra Pere Sessé¹². Precisament, la història posterior lligarà els Anglesola amb la instal·lació de l'Orde de Sant Jaume¹³ en terres catalanes; amb possessions i drets sobre viles i castells a les terres de Lleida, així com amb la fundació d'un monestir femení de l'Orde a la mateixa ciutat de Lleida: Sant Pere de la Pedra.

Efectivament, d'acord amb els estudis de Regina Sáinz de la Maza¹⁴, la primera referència sobre l'església de Sant Pere de la Pedra en relació a l'orde de Sant Jaume es troba en un document datat el 10 d'agost de 1260, quan Jaume I

¹⁰ L'edició més moderna dels documents d'Alfons el Cast a: Ana Isabel Sánchez Casabón, *Alfonso II Rey de Aragón, Conde de Barcelona y Marqués de Provenza. Documentos (1162-1196)*, Zaragoza, 1995, documents 150, 207 i 208.

¹¹ G. Gonzalvo, *La Pau i Treva a Catalunya. Origen de les corts catalanes*, Barcelona, 1986, pp. 127-132, doc.4; Íd., *Les Constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, Barcelona, 1994, doc. 15. Josep M. Cabau-Xavier Eritja, *Notes de la Història de Fondarella*, Fondarella, 1999. Aquests autors creuen, però, poc probable que el topònim *Alfandarella* (Fondarella) de la documentació es correspongui amb la veu *Fontem d'Aldara* que apareix en la dita assemblea de 1173, com a lloc de la seva celebració.

¹² L'origen de la Comanda cal situar-lo entre 1212, amb la compra d'uns terrenys per part de qui serà el primer comanador Pere de Sessé, i el 1223 quan ja apareix documentalment el convent com una realitat. Vegeu Regina Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago en la Corona de Aragón. La Encomienda de Monalbán (1210-1327)*, Zaragoza, 1980, p. 32.

¹³ En general, per a l'Orde de Santiago o Sant Jaume, vegeu el treball de D.W. Lomax, *La Orden de Santiago, 1170-1275*, Madrid, 1965; J.L. Martín, *Orígenes de la Orden Militar de Santiago (1170-1195)*, Barcelona, 1975. Per a un estat de la qüestió, vegeu C. de Ayala, C. Barquero, "Historiografía hispánica y órdenes militares en la Edad Media, 1993-2003", a *Medievalismo*, 12 (2002), pp. 101-161.

¹⁴ R. Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago en la Corona de Aragón...*. Id., "El monasterio.

concedeix al comanador de Montalbán¹⁵, Pedro Núñez, la seva especial protecció, guiatge, per a totes les possessions de l'Orde a Lleida, entre altres, *domo qui dicuntur de Lapeyta, sita iuxta Ilerdam*, però també, el castell i la vila d'Alcoletge, sobre els quals sabem que hi tenia drets Arnau Berenguer d'Anglesola, des de 1118, per comanda del comte Ramon Berenguer III¹⁶; la torre de Vallseguer¹⁷, els molins dits d'en Rossell, de la Riba i de Cervià, emplaçats a la partida de Fontanet, la mateixa sèquia de Fontanet¹⁸, així com cases i obradors *in Salneria Ilerde*, és a dir, a la plaça de la Assaoneria o "Sauneria", l'àmbit dels assaonadors i blanquers, de les adoberies de la ciutat, ben nombroses des de les darrerries del segle XII¹⁹. Efectivament, com hem tingut ocasió de destacar en altres treballs, al costat de l'evident importància de l'agricultura, la manufactura i el comerç tindran també el seu paper en l'economia de la ciutat. Cal destacar que, ben aviat, la ciutat de Lleida es convertirà en un centre important de producció i comercialització de teixits, especialment de llana. És una tradició que existia ja en època islàmica i que es consolida a partir de la repoblació cristiana, durant la segona meitat del segle XII, i que al llarg del segle XIII s'incrementarà fins a poder afirmar que els draps més famosos de la Corona d'Aragó seran els confeccionats a Lleida, en els obradors dels barris de Magdalena i

santiaguista de San Pedro de la Piedra en Lérida", *Anuario de Estudios Medievales*, 11 (1981), pp. 383-418. Id. "Aspectos relevantes de la Orden de Santiago en Aragón en el siglo XIII y la primera mitad del XIV", a *Las Órdenes Militares en el Mediterráneo Occidental* (siglos XII-XVII), Madrid, 1989. Vegeu, també, M. Echániz, "Las freilas de la Orden de Santiago durante la Edad Media", a R. Izquierdo, F. Ruiz (eds.), *Las Órdenes Militares en la Península Ibérica*, I. La Edad Media, Cuenca, 2000, pp. 979-1003.

¹⁵ Vegeu Regina Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago...*, doc. 48.

¹⁶ També rebé en comanda, Arnau Berenguer d'Anglesola, el castell de Corbins. El document (Arxiu de la Corona d'Aragó, Ramon Berenguer III, pergami 207) especifica que es tracta del feu de dues terceres parts de tota la terra, de l'honor, dels censos i dels usos que pertanyen al castell, tot retenint-se el comte l'altra tercera part i l'estatge. Vegeu A. Bach i Riu, *Història d'Anglesola*, Anglesola, 1987, p. 32; R. Sáinz de la Maza, *El monasterio santiaguista...*, p. 392.

¹⁷ Aquesta torre estaria situada entre les poblacions de Torrefarrera i Alpicat, d'acord amb J. Lladonosa, *Història de Lleida*, Tàrraga, 1972, p. 204. Els Vallseguer procedien del Llenguadoc.

¹⁸ La de Fontanet era una de les grans sèquies que regaven l'horta de Lleida. D'origen andalusí, conformava un sistema hidràulic de grans dimensions que captava les aigües del Segre a Alcoletge (zona coneguda actualment com Moli de la Nora). Vegeu X. Eritja, "Les sèquies andalusines: la sèquia de Fontanet", a E. Vicedo (dir.), *Els canals de Pinyana i de Fonanet. L'aigua com a factor transformador de la regió de Lleida*, Lleida, 2006, p. 31. Manca un estudi que aprofundeixi en la vinculació de la sèquia i els molins de l'àrea irrigada de Fontanet amb l'Orde de Sant Jaume.

¹⁹ J. Lladonosa, *Història de la ciutat de Lleida*, Lleida, 1980, p. 62. Sobre les adoberies, cal destacar el treball recent, a partir de les intervencions arqueològiques realitzades entre els anys 2000 i 2006 a la zona de Rambla Ferran 1-9, de Xavier Payà, "Les adoberies d'època feudal a la ciutat de Lleida", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 20 (2010), p. 27-92. Altrament, des de mitjan segle XVI, l'antiga plaça de l'Assaoneria passà a denominar-se plaça de la Sal, en instal·lar-s'hi la *fabrica salitrorum*, obradors i magatzems per a la sal. Vegeu J. Lladonosa, *Els carrers i places de Lleida...*, p. 524-525.

de Sant Joan. Justament, al barri de Magdalena el rei hi posseïa l'anomenada Caldera dels tintores de Lleida, un important establiment que a mitjan segle XIII arribarà a proporcionar uns 15.000 sous de renda anual. La Caldera o Tintoreria ja apareix el 1228 als pactes de Jaume I amb la comtessa Aurembiaix d'Urgell, quan aquesta dona al ciutadà Guillem Sassala els drets sobre aquell establiment. Doncs bé, el 1259, amb la confirmació del rei Jaume I, Guillem Sassala n'arrendava els drets, durant un any, a Guillem d'Anglesola. Sens dubte, el tèxtil i en concret el treball de la pell constituï la manufactura que més arrelaria a la ciutat, i els Anglesola hi eren ben presents²⁰. No ens estranyi, doncs, la presència com a signants o testimonis de privilegis reials, atorgats a la ciutat de Lleida, de foment de l'activitat econòmica relacionada directament o indirecta: Guillem d'Anglesola signarà, el 1206, la donació a la ciutat de l'anomenada Via Mitjana, amb la Carnisseria²¹; el 1232, Pere d'Anglesola, testimoni del privilegi de la Fira de Sant Miquel²²; Berenguer d'Anglesola, el 1243, testimoni de la ratificació del conjunt de privilegis i costums de la ciutat²³; el 1246, Guillem d'Anglesola, testimoni del privilegi de construcció d'un nou escorxador.²⁴

L'emplaçament de l'esmentada casa de La Pedra, d'acord amb J. Lladonosa²⁵, cal situar-lo a l'actual Secà de Sant Pere, sobre les Pardinyes, tot confrontant amb el camí de Sant Ruf, "lloc alterós que domina l'horta de Lleida", on hi havia una església dedicada a aquell sant que serviria d'assentament posterior al monestir. Dissortadament, l'historiador Lladonosa, com han assenyalat molt bé Francesc Closa i Óscar Fernández²⁶, havia relacionat sant Pere de la Pedra amb els Templers i després amb els Hospitalers, aspecte que fou corregit per l'esmentada historiadora R. Sáinz de la Maza. Tanmateix, la presència de l'Orde de Sant Jaume de l'Espasa, dels "santiaguistes" a la ciutat i a les terres de Lleida és, encara, molt desconeguda i ha merescut poca atenció per part de la historiografia; sobretot si afegim que, a partir de 1230, i per donació, justament, de Guillem d'Anglesola, s'havia incorporat a l'Orde el castell i vila de Sidamunt²⁷, punt de pertinença d'un seguit de possessions

²⁰ Joan J. Busqueta, *Història de Lleida*, vol. III, *Baixa Edat Mitjana*, Lleida, 2004, pp. 32-33.

²¹ Arxiu Municipal de Lleida (AML), Fons Municipal, pergami 17.

²² AML, , Fons Municipal, pergami 25.

²³ AML, Fons Municipal, pergami 28.

²⁴ AML, Fons Municipal, pergami 29.

²⁵ J. Lladonosa, *Història de Lleida*, Tàrraga, 1972, p. 172.

²⁶ F. Closa, O. Fernández, *El Secà de Sant Pere, el tercer turó de Lleida*, Lleida, 2000, p. 26. Vegeu J. Lladonosa, *Història de Lleida*, Tàrraga, 1972, vol. I, p. 406, nota 9: Com veiem, a les darreries del segle XIII continuava subsistint la parròquia a extramurs de Sant Joan del Segrià. Així mateix, a dalt del Secà de Sant Pere persistia una Comanda, sembla que d'origen santjoanista, on en un cens del 27 d'abril de 1282 s'esmenta "in honore Jacobi Stevena, Comendator Sancti Petri de Petra (AML, Cartoral de la Paeria, s.f.)". I també id., *Els carrers i places de Lleida...*, p. 841: "El lloc de Sant Pere de la Pedra, segons un instrument del 27 d'abril de 1282, estava sobre aquesta roca o pedrera. A l'altiplà (que després s'anomenarà Secà de Sant Pere) hi havia l'honor de Jacob Estevena, "comendator Sancti Petri de Petra". Segons sembla, aquest comanador devia ser un templer encarregat d'aquesta església".

²⁷ R. Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago...*, p. 66. El document a AHN, OO.MM, Uclés, carp.209, vol. II, núm.1, en molt mal estat de conservació.

en aquesta zona, com per exemple el Palau d'Anglesola i el castell i vila d'Utxafava (avui Vila-sana), llegats per testament de Berenguer Arnau d'Anglesola, germà de l'anterior. Prim Bertran²⁸, bon coneixedor dels ordes militars i d'aquestes terres, ja va assenyalar l'estreta relació entre el llinatge Anglesola i l'Orde de Sant Jaume, des que Constança d'Alaó i de Montcada, vídua del referit Guillem d'Anglesola decidís professar i fundar a Lleida, el 1260²⁹, a Sant Pere de la Pedra, un convent femení de l'Orde, similar al de Sant Vicenç de Jonqueres de Barcelona³⁰; iniciativa que fou aprovada pel mestre de l'Orde fra Pelayo Pérez qui, alhora, concedia totes les cases i molins que l'Orde posseïa a Lleida, per a la construcció del convent. Tanmateix, tot i aquesta donació, calgué demanar préstecs a diferents ciutadans per poder pagar les obres. Coneixem els noms i les quantitats satisfetes³¹: Guillem Moragues, draper de Lleida, 954 sous i 9 diners jaquesos; Ramon de Vallseguer, 460 sous jaquesos; Aparici, pellisser de Lleida, 110 masmodines; Guerau Sassala, 65 lliures jaqueses; Gueraldona, germana de Ramon de Solanes, 350 masmodines; Ramonet Giner, 600 masmodines; Bernat Sassala, 33 lliures jaqueses; Alós, 300 sous jaquesos; Berenguer Bardina, 60 masmodines; Perdiguier, carnisser, 37 sous jaquesos; Berenguer de Castelló, 40 sous jaquesos; Pere Manescalç, 9 sous jaquesos; Balaguer Moliner, 500 sous de moneda barcelonesa de tern. Com veiem, en alguns casos, quantitats de diners importants, aportades per cognoms que podem probablement vincular amb oficis i activitats econòmiques amb les que hi tenien relació els Anglesola.

Constança en fou la prioressa des de 1260 fins 1289, i el seu fill Guillem d'Anglesola l'administrador d'aquelles possessions i, també, des d'aquesta darrera data i fins, probablement, la seva mort, el 1333, del convent de Sant Pere de la

²⁸ P. Bertran, *Notícies històriques del Palau d'Anglesola (segles XII-XVII)*, Lleida, 1981, pp. 24-28. Vegeu, també, la referència a J. Yeguas i I. Puig, *El Palau d'Anglesola. L'Església de Sant Joan Baptista*, El Palau d'Anglesola, 2003. El dit Orde, a través del comanador de Montalbán, mantindrà la possessió del Palau fins ben avançat el segle XIV. A començaments del segle XV, el Palau passarà a mans dels Hospitalers de la comanda de l'Espluga Calba. Altrament, cal destacar les relacions de la comtessa d'Urgell, Aurembiaix, amb l'Orde de Sant Jaume, on entrarà com a "familiar" el 6 de maig de 1229. Vegeu Regina Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago...*, p. 66-67 i documents 12 (1228) i 15 (1229). Recentment, D. Domingo, *A la recerca d'Aurembiaix d'Urgell*, Lleida, 2007, pp. 81-84 i documents 18 (1228), 21 (1229) i 22 (1229).

²⁹ Publica el document R. Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago...*, doc. 49, datat el 27 de novembre de 1260, des de la vila d'Uclés.

³⁰ Pel monestir de Jonqueres, de Barcelona, vegeu: M. P. Ibáñez, "La fundación y primera época del monasterio de Junqueras (1212-1389)", *Anuario de Estudios Medievales*, 11 (1981), pp. 363-382; M. M. Costa, "Las elecciones priorales en el monasterio de Santa María de Junqueras", *Anuario de Estudios Medievales*, 11 (1981), pp. 419-434; Íd., "Las dames nobles de Jonqueres", *II Colloqui d'Història del Monaquisme Català- Scriptorium Populeti*, 9 (1974), pp. 253-309

³¹ R. Sáinz de la Maza, *El monasterio de San Pedro de la Piedra...*, p. 385, i doc. 3, datat el 21 d'octubre de 1263. També E. Benito Ruano, "Deudas y pagos del Maestre de Santiago Pelay Pérez Correa", *Hispania* (1962), pp. 23-37, doc. 2

³² Publica el document R. Sáinz de la Maza, *La Orden de Santiago...*, doc. 97. També, Íd., *El monasterio santiagouista...*, doc. 8

Pedra. Eectivament, el document, datat el 26 de gener de 1289³², és prou explícit; la nova priora Saura de Sant Romà, amb el consentiment del conjunt de frareses, així com de fra Guillem d'Emfesta, comanador del Palau d'Anglesola i de Sidamunt, «*comandamus seu deponimus et nomine comande sive depositi tradimus vobis, nobili Guillelmo de Angularia, dictum monasterium seu locum Sancti Petri de Petra, cum omnibus calicibus argenteis, libris, vestimentis et vasibus vinariis eiusdem monasterii, et cum omnibus cartis et privilegiis et omnibus aliis rebus que in ipso monasterio sunt et ad ipso pertinent*». S'hi afegien, també, els molins de Cervià, la sèquia de Fontanet, la vila d'Alcoletge i tots els altres béns i drets pertanyents a un monestir que estava fortament endeutat amb el mateix Guillem d'Anglesola, de manera que la prioressa es comprometia a no recuperar aquests béns en dipòsit o comanda fins que Guillem d'Anglesola o els seus no recuperessin plenament les quantitats degudes. No cal dir que, a partir d'aquest moment, els conflictes per l'ús dels molins, les aigües, per la percepció del sequiatge o per la neteja i reparació del canal, sovintejaran, especialment, amb la Paeria de Lleida. Certament, el control del reg és essencial i la ciutat s'hi aplicarà amb rigor, com es veu, entre altres, l'11 d'abril de 1302, quan, a prec dels paers i prohoms de Lleida, el rei Jaume II obligui, justament, el noble Guillem d'Anglesola a contribuir als comuns de la ciutat i a fer purgar –netejar– les aigües de la sèquia de Fontanet durant el mes de març, així com retornar l'aigua al llit del canal, actuacions que no es feien i anaven en gran perjudici dels regants³³. El conflicte entre els interessos d'uns i altres es mantindrà, com ho demostra, per posar un exemple, el llarg litigi que implicà un Ramon d'Anglesola, els anys 1340 i 1341³⁴. La Paeria, finalment, aconseguirà, amb l'arbitratge de la monarquia, fer-se amb el control definitiu de la sèquia; erigir-se, efectivament, en la mestressa d'un recurs essencial i una important font d'ingressos, i organitzi, el 1349, una comissió per al govern d'aquesta infraestructura. Naixia l'anomenada Prohomenia dels recs de Segrià i de Fontanet³⁵.

Els Anglesola i les minories jueva i sarraïna de la ciutat

La vinculació dels Anglesola amb els comtes-reis possibilità, també, l'accés i la relació amb les comunitats jueva i sarraïna de Lleida. Com hem assenyalat en començar aquest article, amb la conquesta de Lleida, els Anglesola havien obtingut béns a l'horta de Lleida, per exemple a Rufeà³⁶, on, altrament, i després dels treballs de X. Eritja³⁷, coneixem l'existència d'una gran dominicatura comtal, reserva feudal, diríem, dels comtes, on la força de treball estaria formada, justament i bàsicament, per jueus i sarraïns, a mena de “reserva”. En aquest sentit, sabem que Ramon d'Anglesola³⁸, cap a finals del segle XIII, casat amb Beatriu, “consanguinea”³⁹ del rei Jaume II, disposava de certs drets sobre l'aljama jueva de Lleida. Temps a venir,

³³ Joan J. Busqueta, *Història de Lleida*, vol. III..., p. 22-26.

³⁴ AML, Llibres del Consell, reg. 396 (1340-1341), f. 13-16.

³⁵ Vegeu el treball de R. Sol i C. Torres, *Historia de un canal, 1147-1974*, Lleida, 1974.

³⁶ Vegeu, més amunt, notes 4 i 5.

³⁷ X. Eritja, *Dominicum Comitum...*, p.36-43; Íd., *Formació del patrimoni templer...*, p. 51-52.

³⁸ A. Bach i Riu, *Història d'Anglesola...*, p. 36.

³⁹ Filla natural del rei Pere el Gran, segons S. Sobrequés, *Els Barons de Catalunya*, Barcelona, 1970, p. 116.

Guillem d'Anglesola, obtindrà, el 9 d'agost de 1325, per part del rei Jaume II, llicència per assentar 30 jueus, sota la seva pròpia administració, al Puig de València⁴⁰. En relació als sarraïns lleidatans, cal destacar el paper jugat per l'esmentada Beatriu, ara ja vídua de Ramon d'Anglesola, tot afavorint la família Abenferre, una autèntica nissaga de cadís i salmedines de la ciutat de Lleida, que obtenien del rei Jaume II, el 5 de juliol de 1301, per intercessió d'aquella, els càrrecs de manera vitalícia; això sí, amb el compromís, que ja existia d'abans, quan els càrrecs eren a beneplàcit, de lliurar al rei, anualment, o al batlle reial, 3 masmodines d'or.⁴¹

Els Anglesola i els Templers de Santa Maria de Gardeny

Finalment, i com no podia ser altrament, entre els membres d'aquest sector de la noblesa conqueridora, els Anglesola mantingueren una estretíssima relació amb els Templers de Gardeny, a la ciutat de Lleida, objecte de diferents pactes i donacions de béns mobles i immobles⁴², fins a constituir-se, durant el segle XIII, en una de les comandes més importants i riques de l'Orde a Catalunya. Com han destacat molt bé, per al cas català, J.M. Sans i Travé⁴³, J. Fuguet⁴⁴, o, darrerament, X. Eritja⁴⁵, “la popularitat i el prestigi que adquirir el projecte dels Templers entre els membres de la petita (i mitjana, afegiria) noblesa militar europea motivà aviat moltes donacions o vendes que sovint venien impregnades de l'ideari del “miles Christi”. En molts casos les donacions podien anar acompanyades de la donació del cos i l'ànima (pro anima), el cavall i les armes, establint-se diferents graus de vinculació amb la Milícia, des de confreres fins a donants o, fins i tot, la seva conversió en frares templers”.

⁴⁰ ACA, registre 227, f. 213. Cita el document J.M. del Estal, *Itinerario de Jaime II de Aragón (1291-1327)*, Zaragoza, 2009, p. 695. El mateix autor, en la pàgina 515, cita un altre document (ACA, registre 213, f. 268), datat el 20 de desembre de 1316, en el que Jaume II confirma a R. de Pinello, de l'aljama jueva de Lleida, que pot rebre de Bernat d'Anglesola, 1000 sous jaquesos.

⁴¹ A. Bach i Riu, *Història d'Anglesola...*, p. 37. Aporta el document J. Mutgé, *L'aljama sarraïna de Lleida a l'Edat Mitjana. Aproximació a la seva història*, Barcelona, 1992, p. 219, doc. 35: “...ad suplicationem et preces nobilis dompne Beatricis, uxoris nobilis Raimuni de Angularia, domini de Angularia, quondam, volentes tibi facere gratiam ampliorem, concedimus tibi Açeto, quamdiu tibi fuere cita comes, predicta officia alcaydie et çalmedinatus sarracenorum Ilerde et aliorum locorum que consueverunt et debent esse de iurisdictione alcaydie et salmedine sarracenorum Ilerde, ita quod tu, quamdiu vixeris et bene et legaliter te habueris in officiis supradictis, officia ipsa teneas, regas et exerceas et recipias pro tuo salario et labore ea iura que alii tenentes officia ipsa debent et consueverunt recipere pro eisdem” (ACA, registre 198, f. 312v).

⁴² Vegeu la nombrosa informació en relació als Anglesola a J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*; R. Sarobe, *Collecció diplomàtica de la Casa del Temple de Gardeny (1070-1200)*, 2 vols., Barcelona, 1998. Vegeu, també, els estudis de A.J. Forey, *The Templars in the Corona de Aragon*, Londres-Oxford, 1973 i, especialment, J. Fuguet, *L'arquitectura dels Templers a Catalunya*, Barcelona, 1995, cap. V: “Les Terres de Ponent”, pp. 155-195.

⁴³ J.M. Sans i Travé, *Els Templers Catalans. De la Rosa a la Creu*, Lleida, 1996 [Col. Els Ordes Militars, 4].

⁴⁴ J. Fuguet, *L'arquitectura dels Templers a Catalunya...*, p. 156.

⁴⁵ X. Eritja, *Formació del patrimoni templer...*, p. 50.

I, efectivament, ben aviat, el 1156, Ramon Arnau d'Anglesola, mitjançant el seu testament sacramental, jurat pels seus marmessors, Berenguer Arnau d'Anglesola, el seu fill Berenguer, Bernat de Concabella i la seva muller Adaleda, sobre l'altar de l'església de Sant Pau d'Anglesola, donava el seu cos amb el seu llit, el seu cavall, les seves armes i 20 morabatins a la Casa de Gardeny, així com la meitat del delme del seu domini de Corbins⁴⁶. Són diversos els Anglesola enterrats a Gardeny, com Berenguer d'Anglesola, en benefici de l'ànima del qual, el comte Ermengol VII d'Urgell concedí, el 17 de maig de 1160, a la Casa de Gardeny 100 sous de les rendes que rebia dels sarraïns de Lleida a canvi d'oracions⁴⁷. Un any després, el 17 d'abril de 1161, el mateix comte i la seva esposa Dolça lliuraven a fra Pere de Cartellà, comanador de Gardeny, les rendes de les botigues usufructuades pels sarraïns a la ciutat de Lleida, valorades en 100 sous anuals, per tal que un prevere pogués resar per l'ànima de l'esmentat Berenguer d'Anglesola i de la resta de fidels difunts⁴⁸. El 1196, Bernat d'Anglesola donarà el seu cos, cavall i armadura a la Casa de Gardeny i s'obligarà a no canviar d'Orde ni disposar la seva sepultura en un altre establiment. I el mateix farà, i sota la mateixa obligació, Guillem (II) d'Anglesola, fill del difunt Guillem (I), el maig de 1199, donant-se a Santa Maria de Gardeny, amb el seu cavall i armes de ferro i fusta⁴⁹. El gener de 1200, Arnau d'Anglesola pren l'hàbit del Temple, a Gardeny, i promet servir l'Orde durant tota la seva vida, sota aquest hàbit i regla, amb el consentiment de la seva esposa Ermessenda; una acció que s'acompanya de la donació a la Casa de Gardeny i als seus frares, per la remissió dels pecats dels donadors, de la meitat de la senyoria que tenien al castell de Corbins⁵⁰. Més endavant, el 1202, l'esmentat Guillem (II), pel remei de la seva ànima i la del seu pare difunt, farà donació a Gardeny d'una pensió anual de 15 sous que rep de cens a Corbins, de manera que hi hagi sempre encesa una llàntia d'argent, dia i nit, davant l'altar de Santa Maria⁵¹. Certament, és nombrosa la documentació que vincula, d'una manera o altra els Anglesola amb la Casa Templera de Gardeny, i referma la importància d'aquest lligam –com amb la resta de comandes de l'Orde a les terres de Lleida-, fins al punt que, a mitjan segle XIII, concretament, l'any 1247, ja trobarem, Guillem d'Anglesola, dit “el Templer o Pelegrí”, possiblement Guillem (III)⁵², com a comanador de Gardeny⁵³.

⁴⁶ Publica el document R. Sarobe, *Collecció diplomàtica...*, vol. I, doc. 71.

⁴⁷ X. Eritja, *Dominicum Comitum...*, p. 39.

⁴⁸ Publiquen R. Sarobe, *Collecció diplomàtica...*, vol. I, doc. 105; P. Bertran, “Per un Diplomatarí d'Ermengol VII (1154-1184). Els Ordes Militars al Comtat d'Urgell”, *Ilerda*, XLV (1984), doc. 9.

⁴⁹ Publica R. Sarobe, *Collecció diplomàtica...*, vol. II, doc. 726.

⁵⁰ J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*, p. 335; R. Sarobe, *Collecció diplomàtica...*, vol. II, doc. 746.

⁵¹ J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*, p. 347-348; J. Fuguet, *L'arquitectura dels Templers a Catalunya...*, p. 156.

⁵² Vegeu les reflexions de M. Torres i G. Sanfeliu, “Entre el Corb i l'Ondara. Relacions entre nobles i templers: Els Anglesola, Els Cervera i els Timor –Queralt”, dins *Grup de Recerques de les Terres de Ponent, Templers i Hospitalers. Ordes militars a Catalunya- Actes de la XXXVII Jornada de Treball*, Barbens, 2006- 2008, p. 99-100.

⁵³ J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*, p. 516. També, Guillem d'Anglesola serà comanador d'Horta (1255), Barberà (1258), Corbins (1267); vegeu J. Miret i Sans, *Les*

Com és ben conegut, la comanda perdurà fins el 1314, en què els templers desapareixen arreu d'Europa després d'un llarg procés iniciat el 1307 a França pel rei Felip IV el Bell, sota l'acusació de sodomia, pràctiques herètiques i altres delictes. El procés culmina amb l'abolició de l'Orde per una butlla pontificia, el 1312. Pel que respecta a la Corona d'Aragó, el rei Jaume II ordena també la detenció dels membres del Temple a Gardeny i s'organitza un procés contra l'Orde, justament a la ciutat de Lleida durant el febrer de 1310 i la tardor i l'hivern de 1311⁵⁴. La comissió per jutjar-los, formada a instàncies de la Santa Seu, és presidida pel bisbe Ponç d'Aguilaniu –enemic de temps dels templers– i compta amb la participació de tres delegats pontificis. Justament, el primer templer que declara al palau del bisbe és fra Salvador d'Anglesola, sergent, de 38 anys, que havia sigut rebut a l'Orde al castell de Miravet pel comanador fra Pere de Villalba, quan tenia 22 anys. Ell fou el primer interrogat⁵⁵; el 1319, després d'un trasllat a Barcelona i el retorn a Lleida, ja era mort. Mentrestant, la comanda de Gardeny passava a ser un priorat de l'Orde de l'Hospital, malgrat la declaració d'innocència per als templers catalans, després de terribles tortures i maltractaments. Els que havien resistit reberen una pensió compensatòria, i entre ells apareix, en el llistat de beneficiaris, Ramon d'Anglesola⁵⁶.

Epíleg

La presència dels Anglesola, com hem vist, és notòria, en el desenvolupament de la vida ciutadana a la Lleida baixmedieval; podriem esmentar altres aspectes, com per exemple la presència de Berenguer i Guillem d'Anglesola, al costat de Guillem de Montcada i d'Ató de Foces, donant fe, el 17 de febrer de 1328, de la confirmació atorgada pel rei Alfons el Benigne, de les concessions i obligacions aprovades el 21 de setembre de 1300 pel Consell de la ciutat sobre el regiment de l'Estudi General de Lleida, entre les quals figurava la delimitació d'un barri propi, els "límits de l'Estudi"⁵⁷. I ho podem seguir comprovant en els Llibres de Consells de la Paeria, fins a les darreries del segle XV. Ara per ara, hem apuntat diferents possibilitats, diferents línies on dirigir la recerca.

Cases de Templers i Hospitalers..., p. 517, 519 ; M. Torres, G. Sanfeliu, *Entre el Corb i l'Ondara...*, p. 100. Més endavant, el 1316, trobem un Guillem d'Anglesola com a comanador dels Hospitalers de Tèrmens, ; vegeu J. Miret, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*, p. 526.
⁵⁴ Vegeu, especialment, J.M. Sans i Travé, *El procés dels Templers Catalans. Entre el turment i la glòria*, Lleida, 1990.

⁵⁵ J.M. Sans i Travé, *El procés...*, p. 186.

⁵⁶ J. Miret i Sans, *Les Cases de Templers i Hospitalers...*, p. 383.

⁵⁷ AML, Fons Municipal, pergami 88 bis (desaparegut). Transcripció publicada per R. Gras i d'Esteva, *La paeria de Lleida. Notes sobre l'antiga organització municipal de la ciutat (1149-1707)*, Lleida, 1988 (nova edició a cura d' A. Passola, de l'obra de 1911); transcripció pp. 170-174, traducció pp. 175-179; R. Gort, "Documents de l'Estudi: catàleg i edició", a *L'Estudi General de Lleida. Ciutat i universitat en els documents de l'Arxiu Municipal de Lleida*, Lleida, 2000, pp. 79-84, doc. 11.